

ПАРАДИГМАТА НА ПРЕЗУМПТИВА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК (ВЪРХУ МАТЕРИАЛИ ОТ ИНТЕРНЕТ)¹

KRASIMIRA ALEKSOVA

Uniwersytet Sofijski im. św. Klemensa Ochrydzkiego

THE PRESUMPTIVE PARADIGM IN CONTEMPORARY BULGARIAN LANGUAGE (ON INTERNET DATA). The paper deals, firstly, with the question of the semantics of the presumptive mood and its epistemic character, and secondly, it compares three opinions regarding the presumptive verb paradigm in contemporary Bulgarian language. On the base of this comparison a maximal model of the Bulgarian presumptive paradigm is proposed. The paper advocates that there are two sub-paradigms in the past frame of the Bulgarian presumptive – for a non-vouched for and a vouched for action. Given that, the study aims at researching which presumptive forms of the proposed maximal model are likely to appear in internet communication (blogs, forums, online articles, posts and chats in social networks).

Keywords: *presumptive, contemporary Bulgarian language, paradigm, Internet*

1. ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Вербалните езици разполагат с лексикални и граматични средства за израз на предположение, като българският език влиза в групата на тези, които притежават и граматикализирано средство – презумптивни глаголни форми (*ще (да) чете, ще (да) е чел, ще (да) е четял* и др.) (вж. и за други средства Тагроманова 2017). Съществуването на презумптива като самостоятелна глаголна категория, напр. според Г. Герджиков вероятностен модус на изказването (Gerdzhikov 1984: 121–153), а според В. Маровска

¹ Настоящият текст е резултат от изпълнението на научната програма на проекта *Еволюция на граматическия строеж на българския и руския език в съпоставителен план: корпусен подход и формални граматика*, договор N ДНТС/Русия 02/2, 14.06.2018 г., Фонд *Научни изследвания*, МОН, Р България. Изказвам благодарност за финансовата подкрепа.

предположително наклонение (Marovska 2013: 302), е спорен въпрос в българското езикознание. Според някои учени това са употреби на бъдеще (Andreychin 1944: 244, 249) и бъдеще предварително време (вж. у Maslov 1981: 259–260), според други – *недоразвила се и неутвърдила се граматическа категория*, поради което *ще да* формите се разглеждат като *модално употребени индикативни форми* (Nitsolova 2008: 330–331), или пък се представят като *лексикален конклузивен модификатор* (Kutsarov 1994: 201–205). П. Пашов говори за наличието в българския език на предположителни глаголни форми, като включва два вида форми с *ще да*, а към тях присъединява и тези, които се възприемат от други автори като конклузив (Pashov 1999: 190–196).

Основната задача на настоящата работа не е да се коментират разминаванията във вижданията за статуса на презумптивните форми. Целта е да се разгледа въпросът за парадигмата на българския презумптив като обект на изследване и да се предложи един възможно най-пълен неин модел. А това означава, че тук се изхожда от виждането, че презумптивът в българския език има статуса на глаголна морфологична категория. Конкретен предмет на проучване са презумптивни употреби, които са регистрирани в съвременната интернет комуникация. Тази цел е възприета поради факта, че не само мненията за статуса, но и вижданията за парадигмата от презумптивни форми не са единни, а това поставя задачата да се установи кои от предлаганите от изследователите форми съществуват в реалното писмено общуване днес. Реализацията на тази цел може да се осъществи чрез извличане на употреби от различни източници: данни от корпуси и бази данни (Българския национален корпус – <http://dcl.bas.bg/bulnc/dostap/>, Българския референтен корпус – <http://www.webclark.org/>, Българския корпус на политическата и журналистическата реч – <http://www.political.webclark.org/>, а ако се разшири и с проучване на устната комуникация – корпуса от стенограми на Народното събрание – <http://www.parliament.bg/bg/plenaryst>, електронните бази данни на страницата за устна комуникация bgspeech.net, както и други бази с текстове от устна реч – на Цв. Николова, Кр. Алексова и Ив. Мавродиева на адрес <http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/>), чрез проучване на художествени произведения, невключени в електронни корпуси, на електронни и неелектронни медийни текстове, както и на разнообразни интернет източници. Настоящият текст се фокусира именно върху примери, извлечени от някои интернет източници – блогове, форуми, журналистически онлайн материали, коментари след публикации, чатове в социални мрежи и др., поради разнообразието им, а и поради факта, че фиксират състоянието на презумптивните глаголни форми в съвременната писмена комуникация извън художествените текстове и исторически съчинения. Тези източници са предпочетени, защото повечето примери в различни научни трудове

са от художествени произведения, а целта на настоящата работа е да се потърсят употреби в реалното писмено (нестилизирано) общуване.

В следващите части на настоящия текст първо се представят накратко семантиката на презумптивна и неговият модален характер (във втора част), а след това се коментират различните виждания за презумптивната парадигма (в част 3.1.). Това е задача, която е основа за реализирането на следващата стъпка – представяне на възможно най-пълен модел на презумптивните форми в българския език. В отделна подчаст (3.2.) се анализират примери с деятелни и страдателни презумптивни форми в различни времена, засвидетелствани в интернет източници.

2. СЕМАНТИКА НА ПРЕЗУМПТИВА

Чрез презумптивните форми говорещият изразява собствено предположение за състоянието на нещата в настоящето или в миналото. В (1) пишещият представя чрез формата *ще да е* предположението си за значението на абривиатурата МВА, която не познава. Ако в (1) има сегашна презумптивна форма, то в (2) е ясно, че предположението, изразено чрез *не ще да е била*, се отнася за събитие в миналото.

- ⋮
- (1) Не можех да се сдържа и го попитах какво значи, макар и да съзнавах, че се излагам, защото това *ще да е* някаква много престижна бизнес титла и не е редно да не знам какво значи. (<https://blagoev.agency/2016/12/13/ако-си-търсиш-работа-ще-ти-трябва-титла/>)²
- (2) Как е завършила ни подсказва края на Орфей. Не по-различна *ще да е била* съдбата и на цялата каста, на която принадлежал. (orpheusclub.com/2017/01/10/произход-на-маската-и-орфизма/)

От гледна точка на логиката според Г. Герджиков чрез предположителните форми се изразява вероятно съждение – *вероятностните (правдоподобните) съждения изразяват предположения, възникващи на основата на непълнота на нашите знания (касае се за умозаклучения, при които изводът не следва строго логически от предпоставките, а само в определена степен се потвърждава от тях)* (Gerdzhikov 1984: 130). Семантиката на презумптивна може да се представи според учения чрез формулата *Може би (навярно, вероятно) А притежава признак В* (Gerdzhikov 1984: 130). Ако се вземе предвид наличието на отрицателни форми, формулата би могла да се трансформира по следния начин – *Може би (навярно, вероятно) А притежава или не притежава признак В*.

2 Във всички примери са запазени правописът и пунктуацията на оригинала.

Поради близостта на семантиката на презумптивна до епистемичните употреби на *трябва*, може да се приложат към презумптивните форми вижданията на Зл. Генчева и Ж.-П. Декле (Decles & Guentcheva 2001) за онези употреби на *devoir* (*трябва*), които представляват абдуктивно умозаклучение, водещо до една правдоподобна хипотеза (вж. това приложение у Тагроманова 2017: 52–53). Според наблюденията на някои автори (напр. Gerdzhikov 1984: 128) предположителните употреби на *трябва* (напр. *трябва да четете*, *трябва да е чел*, *трябва да е четял* и под.) са по-широко разпространени от презумптивните *ще да*-форми, но това е хипотеза, която предстои да бъде доказана чрез изследване на честотите им в различни корпуси.

Според Г. Герджиков презумптивните глаголни форми представляват бипропозиционална категория, тъй като в тяхното значение е кодирано отношение между две предикативни ядра, между две съждения, които поставят *истинността на дадено съждение в определено отношение с истинността на друго съждение* (Gerdzhikov 1984: 141). Чрез презумптивните форми се дава оценка за степента на достоверност на едно изказване в съпоставка с контрадикторното изказване, и по-конкретно – презумптивните глаголни форми показват *кое от двете изказвания е в някаква, макар и в малка степен по-вероятно от другото, значително по-вероятно от другото, несравнено по-вероятно от другото и под.* (Gerdzhikov 1984: 147).

Изразяването на предположение, представляващо вероятно съждение, възникнало поради непълнота на знанията на говорещия, е случай на оценяване на говорещия на достоверността на дадено съждение *A* в сравнение с достоверността на контрадикторното съждение *не-A*. Това определя принадлежността на предположителните глаголни форми към епистемичната модалност. *A* тя може да се дефинира като ориентирана спрямо говорещия и обвързана с позицията му за истинността на пропозицията.

Докато семантиката на презумптивна не повдига дискусии, то граматическият статус и парадигмата от форми в българския език са обект на разнопосочни мнения. Именно парадигмата е обект на коментар в следващата част.

3. ФОРМИТЕ НА ПРЕЗУМПТИВА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Вижданията за статуса на българския презумптив са обвързани с представянето на неговите форми. Ако презумптивът се категоризира като транспозитивни употреби на сегашно в полето на бъдеще време и на бъдеще предварително в полето на перфекта, то тогава не се приема съществуването на отделна парадигма. Ако на презумптивна се дава статус на отделна глаголна категория (вероятностен модус или наклонение),

то тогава се изброяват значително повече форми (без бъдещите времена). В настоящата работа се представят три виждания за парадигмата на презумптивна като самостоятелна морфологична категория, а след това се предлага един възможно най-пълен модел.

3.1. Мнения за презумптивната парадигма

В типологията на граматическите категории според основни съдържателни признаци, която Г. Герджиков предлага, презумптивът се дефинира като вероятностен модус на изказването и се характеризира като шифтърна (антропоцентрична, комуникативно-граматическа), модална, неядрена (нехарактеризираща пряко субектно-предикатната връзка), бипропозиционална категория (характеризираща предикативното ядро по отношение на друго предикативно ядро) (Gerdzhikov 1984: 161–162). Ученият смята, че категорията е възникнала като транспозиция на бъдеще и бъдеще предварително в полето на сегашно и съответно на перфекта, което обяснява и съвпадението на формите. Г. Герджиков подчертава, че е неправилно да се свързва разликата между непредположителните бъдеще и бъдеще предварително и предположителните форми за сегашно и перфект (т.е. между *ще чете / няма да чете* и *ще е чел / няма да е чел*, от една страна, и от друга, *ще (да) чете / не ще (да) чете*, *ще (да) е чел / не ще (да) е чел*) със старата семантика на спомагателните глаголи *хотѣти* и *имѣти*. В презумптивните *ще да*-форми според изследователя в резултат на протекъл процес на граматикализация бившият модален глагол *хотѣти* е загубил своето лексикално значение и се е превърнал в частица, която участва в композирана глаголна форма (Gerdzhikov 1984: 127–128). Това са основанията според Г. Герджиков да се твърди, че *презумптивното значение не трябва да се извежда от модалното значение на хотѣти, а от темпоралното значение на Б (бъдеще време – бел. моя Кр. Алексова)* (Gerdzhikov 1984: 128). Именно от темпоралното значение на бъдеще време, означаващо *още нереализирано, макар и непроблематично действие, се развиват употребите на Б (бъдеще време – бел. моя Кр. Алексова) за изразяване на потенциално, на възможно действие* (Gerdzhikov 1984: 128). Показател за предположителната модалност се явява *ще да*, който има статута на формант (Gerdzhikov 1984: 125).

От особен интерес за настоящата работа са вижданията на Г. Герджиков за оформянето на цялостната парадигма – а това се реализира според учения тогава, когато се създават предположителни форми за аорист, имперфект и плусquamперфект (Gerdzhikov 1984: 126). Парадигмата обхваща всички небъдещи (неследходни) времена:

Сегашно – *ще (да) чете*

Перфект – *ще (да) е чел*

Аорист – *ще (да) е чел*

Имперфект – *ще (да) е четял*

Плусквамперфект – *ще (да) е бил чел*

Авторът подчертава, че съществува стремеж за задържане на *да* в предположителните форми, за да се ликвидира бипартиципиалният характер на формите от типа *ще (да) чете* и *ще (да) е чел* (Gerdzhikov 1984: 126). Бипартиципиалността представлява участие на съвпадащи форми в две различни парадигми. Тя е резултат от начина на възникване на една категория (в случая презумптивна) чрез транспозиция на формите на изходната категория (т.е. на индикативното бъдеще и бъдеще предварително време).

Г. Герджиков посочва, че обикновено предположение се изказва за ненаблюдавани действия (Gerdzhikov 1984: 125), което би означавало, че представяната от автора парадигма изразява именно предположение за ненаблюдавани събития. Авторът добавя обаче, че в редки случаи са възможни *ще да*-форми, образувани с удостоверителни (индикативни) свидетелски (от плана на миналото) форми за аорист, имперфект и плусквамперфект, напр. *Той ще да разбра работата – затова ни погледна така; Помощ де са търсеше – иначе защо ще ни обикаля така* (Gerdzhikov 1984: 125). Те се отличават с емоционално-експресивен характер и се употребяват на границите на свидетелските и несвидетелските ситуации (Gerdzhikov 1984: 125).

Може да се направи допускането, че презумптивът притежава две парадигми в зависимост от несвидетелската или свидетелската позиция на актуалния говорещ. Тези парадигми изключват бъдещите времена, като свидетелската парадигма е само в плана на миналото.

По друг начин представя презумптивните форми П. Пашов. Както стана дума, според него към предположителните форми принадлежат и онези, които за други учени са конклузивни. Пашов смята, че съществуват три реда предположителни форми, изложени в Табл. 1:

Таблица 1: Предположителни глаголни форми според П. Пашов (Pashov 1999: 194)

Глаголно време	Предположителни форми		
	Със спомагат. глагол <i>съм, е</i> в сег. време и минало причастие (<i>съм, е ...-л</i>)	Формите <i>съм, е, ...л</i> , подсилени с частиците <i>ще (ще да)</i>	С частица <i>ще (да)</i> и съответното изявително време
Сегашно време			<i>ще (да) спи</i>
Имперфект	<i>спял е</i>	<i>ще (да) е спял</i>	<i>ще (да) спеше</i>

Глаголно време	Предположителни форми		
	Със спомагат. глагол <i>съм, е</i> в сег. време и минало причастие (<i>съм, е ...-л</i>)	Формите <i>съм, е, ...л</i> , подсилени с частиците <i>ще (ще да)</i>	С частица <i>ще (да)</i> и съответното изявително време
Перфект			<i>ще (да) е спал</i>
Плусквамперфект	<i>бил е спал</i>	<i>ще (да) е бил спал</i>	<i>ще (да) беше спал</i>
Бъдеще време			
Бъдеще в миналото	<i>щял е да спи</i>		
Бъдеще предварително			
Бъдеще предварително в миналото	<i>щял е да е спал (щял е да бъде спал)</i>		

Общото във вижданията на Г. Герджиков и П. Пашов за парадигмата на предположителните форми са формите с *ще да* + индикативно време от плана на миналото, както и т. нар. от Пашов презумптивни форми *съм, е, ...л*, подсилени с частиците *ще (ще да)*, но само за аорист, имперфект и плусквамперфект. По различен начин при Пашов и Герджиков са разпределени предположителните форми. Първата парадигма на Пашов (със спомагат. глагол *съм, е* в сег. време и минало причастие (*съм, е ...-л*)) Герджиков определя като една от четирите субкатегории на модуса на изказването на действието – умозаключителния модус. Подобно на Г. Герджиков и Р. Ницолова смята тази парадигма за конклузивна, част от евиденциалната глаголна категория (Nitsolova 2008). А това е и мнението, което се застъпва в тази работа.

Както се вижда от съпоставката на втората и третата парадигма на Табл. 1, според Пашов съвпадат подсилената с *ще да* форма на аориста (втората парадигма) и формата за предположителен перфект с частица *ще (да)* + изявителен перфект (третата парадигма). Макар че Г. Герджиков е на друго мнение за образуването на презумптивните форми, и при него се наблюдава съвпадение на презумптивния аорист и презумптивния перфект.

Г. Герджиков прави паралел между умозаключителните и предположителните форми на миналите времена (Gerdzhikov 1984: 125), като от този паралел проличава, че елементът *ще (да)* е изразител на презумптивната семантика: аорист – *чел е : ще (да) е чел*, имперфект – *четял е : ще (да) е четял*, плусквамперфект – *бил е чел : ще (да) е бил чел*. Този паралел и начинът на образуване на формите обяснява според застъпва-

ното тук виждане съвпадението на презумптивния аорист и презумптивния перфект. Презумптивният перфект е получен чрез транспозиция на бъдеще предварително време, а създаването на предположителните форми на другите минали времена (аорист, имперфект и плусквамперфект) може да се изведе от умозаключителните форми като несвидетелски (а не от индикативните като свидетелски), тъй като предположение най-често се изразява за ненаблюдавани събития.

Може да се търси и семантично основание допълването на парадигмата на презумптивна, представена от Герджиков, да се извежда от конклузива, доколкото и двата типа форми представляват субективна оценка на говорещия за достоверността на изказването, базираща се на различен вид умозаключение – умозаключителните форми представляват собствен извод, обобщение, умозаключение на базата на следи от действието или на (умо)заключение за състоянието на нещата, а презумптивните – собствено вероятно съждение. Според Вл. Плуниан общото между инферентива (друго название на конклузива) и презумптивна е наличието на косвен източник на информацията, а различията се състоят в това, че при инферентива говорещият съди за ситуацията по това, което той смята за резултати от нея, докато при презумптивна говорещият не се опира на конкретни свидетелства за ситуацията, а на логически съображения (Plungian 2003: 324).

Без да подчертава, че става въпрос за парадигма от форми, и без да определя темпоралната принадлежност, В. Маровска представя следните типове предположителни *ще да*-форми: *ще да пише, ще да пишеше, ще да е пишел, ще да беше писал, ще да е бил писал* (Marovska 2013: 316–318). Съпоставката с вижданията на Г. Герджиков сочи, че авторката не поставя въпроса за наличието на две форми, отвеждащи към имперфекта – *ще да пишеше, ще да е пишел*, но пък прибавя формата *ще да беше писал* (напр. *Той ще да беше принесъл в жертва не само идеалите си, душата си ще да беше (е) жертвал за свободата ви; Те ще да го бяха измислили рая, те ще да бяха изкупили мъката човешка, те ще да бяха написали словото божие* (Marovska 2013: 318), която липсва при Герджиков, но е посочена от П. Пашов и е определена като предположителна плусквамперфектна (вж. Табл. 1).

Въпреки че не коментират отделно наличието на страдателни презумптивни форми, някои от авторите дават примери с тях, напр. всички форми от типа *ще да е бил писал*, дадени от В. Маровска, всъщност са пасивни: *Братовите му синове ще да бяха изпратени да го срещнат и доведат, ала се запиляха и забравиха, че ги чакаме; Свещеникът ще да е бил изпратен да преговаря с инакомислещите, от него ще да са били предадени пленниците; Той ще да е бил избран и набързо посветен в правата вяра; Много люде – казват – са били звани, но малцина ще да са били избрани?*

Хайдутите ще да са били много разочаровани от нерешителността на войводата си, щом са се решили на бягство; Пушките ща да са били поръчани в странство и (ще да са били) пресенени с кораб по Дунава. (Marovska 2013: 318). П. Пашов включва в коментарите си страдателна презумптивна форма без частицата да: През войната ще е бил евакуиран (Pashov 1999: 195).

В Табл. 2 и Табл. 3 са представени обобщено презумптивните форми в 3 л. ед. ч., които са засвидетелствани както в примери и анализи на коментирани автори, така и в собствената ми база данни, включваща данни от корпуси, от неелектронни източници и от интернет комуникацията. В този смисъл таблиците представят стремеж към максимално пълна парадигма от форми, чието реално съществуване в съвременната интернет комуникация се търси в следващата подчаст (3.2.). Формите в Табл. 3 са в 3 л. ед. ч., тъй като е най-често употребяваното. Тук няма да засягам въпроса за взаимодействието между презумптивна, лицето и числото, тъй като е тема, която заслужава отделно проучване.

Таблица 2: Деятелни презумптивни форми

Време	Несвидетелски форми	Свидетелски форми
Сегашно	<i>ще (да) четѐ</i>	
Перфект	<i>ще (да) е чел</i>	
Аорист	<i>ще (да) е чел</i>	<i>ще (да) чѐте</i>
Имперфект	<i>ще (да) е четял</i>	<i>ще (да) четеше</i>
Плусквамперфект	<i>ще (да) е бил чел</i>	<i>ще (да) беше чел</i>

Таблица 3: Страдателни презумптивни форми

Време	Несвидетелски форми	Свидетелски форми
Сегашно и перфект	<i>ще (да) е четен</i>	
Имперфект, аорист, плусквамперфект	<i>ще (да) е бил четен</i>	<i>ще (да) беше четен</i>

При страдателните форми съвпадат формите на сегашно и перфект, както и на имперфект и плусquamперфект, което е резултат от неутрализация на признака перфектност (результативност, предварителност у други автори). Тези форми биха могли да се определят като бидетерминанти. Аористът се присъединява към съвпадащите имперфект и плусquamперфект поради формални причини – неразличаването на аористна и имперфектна форма на съм.

В настоящото изследване е необходимо да бъде подчертан фактът, че отрицателните презумптивни форми се образуват с частицата *не* за разлика от индикативните отрицателни форми на бъдещите времена, вж. (3) и (4). Това е един от аргументите, чрез които се защитава виждането, че презумптивните форми са самостоятелна категория.

- (3) Според местни хора този „Москвич“, пригоден за пикап, *не ще да е бил купен* за скрап, а за превоз на крадени дърва за огрев. (<https://dariknews.bg/>)
- (4) Ясно е, че ученик, който има подобно отношение към дисциплината, *не ще да е бил любимец* на учителите. (www.dw.com/bg/)

В тази подчаст бяха съпоставени вижданията на няколко изследователи за парадигмата на презумптивна, като това послужи за основа да се представи един максимално най-пълен модел на деятелните и страдателните форми на презумптивна. Този модел показва, че противопоставянето несвидетелственост: свидетелственост стои в основата на разграничаването на два типа предположителни глаголни форми в плана на миналото. Свидетелската позиция на говорещия е значима и за категорията време, особено при миналите глаголни времена на индикатива. Тя оформя и някои специфики на употребите на косвените евиденциали (вж. напр. Gerdzhikov 1977, Aleksova 2016), но това е обширна тема, излизаща извън обхвата на настоящата работа.

3.2. Презумптивните глаголни форми в съвременната интернет комуникация

В тази подчаст се верифицира наличието в интернет комуникацията на всяка от формите в представения модел. Предварителните наблюдения сочат, че формите от Табл. 2 и Табл. 3 имат значими разлики в честотата, а някои от тях не се срещат в блогове, форуми, журналистически онлайн материали, коментари след публикации и чатове в социалните мрежи.

Първо ще се спра на несвидетелските презумптивни форми в деятелен залог.

Сред формите за презумптивно сегашно време в ексцерпираната база данни преобладават тези на глагола съм, вж. (1), (5) и (6), макар че рядко са налични и форми на други глаголи, напр. (7).

- (5) Казваш „Леле какви приятели имам”, само за да си помислят хората „Леле, щом има такива приятели, какъв ли големец *ще да е* и той?!”. (www.ploshtadslaveikov.com/keazim-i-laletata)
- (6) Това *ще да е* новата максима на Тишо! Бившият на Венета Райкова е свалил поне десет кила от воле! (www.bgdnes.bg/Article/6834215)
- (7) Който е „изпродуцирал“ това „концертно видео“, *ще да страда* от сериозен ментален дефицит (www.werock.bg)

Имперфектните несвидетелски употреби могат да се видят в (8), (9) и (10). И в трите примера имперфектното причастие доказва безусловно, че става въпрос за презумптивен имперфект.

- (8) Да видим – излиза, че Борис е взел славянските букви и е решил тепърва да учи народа си на славянски?? Т.е. на какъв език *ще да са говорили* българите в годината, преди азбуката да се въведе? (www.chitatel.net)
- (9) Отците на църквата, които са изобличавали отклоненията на западното богословие, не са били балъци, робуващи на думите, нито пък са били тесногръди по някакъв начин или неспособни да разберат другостта на другия. Когато са жертвали живота си, за да защитят дадено учение, *не ще да са мислели*, че става дума за незначителни термонологични разминавания, породени от хроничните особености на гръцкия и латинския език. (https://dveri.bg/component/com_kunena/Itemid,101294/catid,28/id,14612/view/topic/)
- (10) А инак, Фуриус, таз фирма *ще да е правела* голямото вземане за малките шишенца, явно 😞😞 (<http://detstvoto.net/index.php?cstart=2&newsid=2364>)

Съвпадението на формите на презумптивния аорист и презумптивния перфект, несвидетелски форми, предполага всеки пример да бъде анализиран поотделно най-малкото защото в научната литература се сочи, че най-често се употребяват сегашните и/или перфектните презумптивни форми (вж. напр. Тагромапова 2017). Ако се разгледа (11) и се отстрани презумптивността, на мястото на *ще да е открил* се явява формата *е открил*, която обаче според застъпваното тук виждане не е еднозначно определима като индикативен перфект. Наречието *май* насочва към заключението, че това е презумптивен аорист, а той формално съвпада с индикативния перфект. Струва ми се, че в много от случаите става въпрос именно за презумптивен аорист, сочен за презумптивен перфект. В (12) непрезумптивно съответствие на *ще да е била* се явява *е била*, което отново е конклузивен аорист, а не индикативен перфект, за което говори и наречието *вероятно*.

- (11) много готино изглежда 🍷🍷 май *ще да е открил* ловния сезон 🍷🍷 много прилича и на нашите нощни клубове 🍷🍷 (<http://www.bg-mamma.com/?topic=841515-345>)

- (12) Тази инструкция вероятно също *ще да е била* дело на някой непосветен в науките и поувлякъл се сътрудник на медицинския щаб, но официална американска реакция по въпроса още няма. (www.kultura.bg/bg/article/view/4949)

В (13) двете презумптивни форми също могат да се определят като презумптивни аористни. Ако *ще да е пристигнал* бъде заменено с *е пристигнал*, а *ще да е дошъл* – с *е дошъл*, то тези форми ще бъдат не индикативен перфект, а конклузивен аорист за предаване на исторически събития. Подобни употреби на конклузивния аорист в плана на миналото при несвидетелска позиция на говорещия / пишещия, който предава информация за известни от историята събития като собствено твърдение или представя като собствен извод / обобщение сведения чрез позоваване на чужда информация, могат да бъдат видени и у Герджиков (Gerdzhikov 1977: 55).

- (13) Според докторската теза на Паоло Томасела, „Емигрантите от Венето и Фриули в икономическия и културния живот на Старото царство (1848–1948 г.)“, Пересути *ще да е пристигнал* в Румъния в края на първото десетилетие на XX век, като сезонен работник. Считаме обаче, че Пересути *ще да е дошъл* за първи път в Крайова много по-рано, през 1895 г... (<https://audiotravelguide.ro/bg/блок-каса-алба-крайова>)

Голяма част от примерите по модела на съвпадащите презумптивен перфект и презумптивен аорист *ще да е* + *аористно причастие* представляват форми на глагола *съм*, което прави въпроса за темпоралната принадлежност по-сложен, тъй като към описаното съвпадение се добавя и съвпадението с презумптивния имперфект на *съм*.

В (14) са употребени няколко презумптивни форми, като *ще е видяло* е случай, в който частицата *да* не присъства в тази форма за презумптивен аорист:

- (14) Детето им вероятно *ще да е било* на задната седалка на хубавата им кола и *ще е видяло* и чуло всичко това. (www.ploshtadslaveikov.com/pravdata-s-yumrutsi-po-buditelya/)

Презумптивните форми за плусквамперфекта също са засвидетелствани в интернет комуникацията, но значително по-малко от тези за аорист и перфект (статистически подход не е приложим в случая). В (15) това е формата *ще да е бил влязъл*, а в (16) – *ще да е била станала*:

- (15) При всички случаи Борис вече е бил татко на две деца, което ще рече, че най-малкото *ще да е бил влязъл* в плодотворна възраст, докато младежният мъх е сред вторичните полови белези. (www.chitatel.net › История › Българска История › Средновековна история)

- (16) Че то всяка девойка, дето не е девойка на 18 години, *ще да е била станала* жертва на педофил?
(<https://photo-forum.net/forum/read.php?f=48&i=1363794&t=1361810>)

След несвидетелските презумптиви (вж. Табл. 2) в интернет комуникацията бяха потърсени и трите свидетелски форми – за аорист, имперфект и плусquamперфект. В (17) са представени имперфектни форми, като сред примерите в база данни преобладават тези с глагола *съм* – напр. (18) и (19), а при него презумптивният имперфект съвпада с аориста:

- (17) Човека беше полузадрямал в кабинета, съзерцавайки с празен поглед някаква архивна Nokia. От доста време *ще да стоеше* в тази поза и явно всеки момент царството на сънищата щеше да вземе надмощие над съзнанието му ако не бяхме влетели ние. (<http://www.smehurko.info/motopetra2010/01-syria.php>)
- (18) Никой не знае колко е продължило това, обаче, питоните живеят между 15 и 25 години, а този не ми изглеждаше да е умрял от насилствена смърт, от старост *ще да беше*, ама знам ли. (<https://dariknews.bg/novini/komentar/za-pitona-v-garazha-ili-za-komshuluka-308868>)
- (19) От жегата *ще да беше*. Сякаш земята щеше да се разтвори и да ме погълне. Боже, дядо, колко ми липсваш! (<https://onlinelifeacademy.com/tag/panik-ataki>)

Не бяха открити аористни и плусquamперфектни форми в интернет извън художествени и исторически произведения. Този факт не отрича съществуването им, но говори за много ниската им честота. Г. Герджиков представя аористен свидетелски презумптив, който е приемлив за езиковото съзнание – *Той ще да разбра работата – затова ни погледна така* (Gerdzhikov 1984: 125), но не е засвидетелстван в събраната за тази работа база данни. Не бяха открити и примери за презумптивен свидетелски плусquamперфект от типа *ще (да) беше чел*. В подчаст 3.1. са цитирани примери на В. Маровска с този тип форми.

След представянето на деятелните (свидетелски и несвидетелски) форми следва да се разгледат страдателните презумптивни времена. Както стана ясно, при тях има съвпадение на формите (бидетерминативност), което води до наличието на три формални типа несвидетелски форми: *ще (да) е четен* за несвидетелско сегашно и перфект, *ще (да) е бил четен* за несвидетелски имперфект, аорист и плусquamперфект, и *ще (да) беше четен* за свидетелски презумптивен имперфект, аорист и плусquamперфект.

В (20) формата е за страдателен перфект на несвидетелския презумптив. Формите от този тип, които открих в интернет, са само перфектни, но не и сегашни, което

е обяснимо, като се има предвид, че за сегашно време преобладават възвратни форми със страдателно значение:

- (20) А ей туй чудо **SR-71 Blackbird** от какво ли *ще да е направено*, че да литне за пръв път през 1964-та? (<http://www.segabg.com/replies.php?id=249289&p=9>)

Формообразователният модел *ще да е бил + минало страдателно причастие* е по-честотен от формата за страдателен презумптивен перфект в ексцерпираната от интернет база данни. В (21) формата *ще да е било изречено* е аористен презумптив, каквато по всяка вероятност е и отрицателната форма *не ще да е бил купен* в (3), но контекстът не дава ясни указания за оразличаване с презумптивния плусквамперфект:

- (21) Страстите са за това дали е имало и едно последно предателство, конкретно на Левски. Фаталното „Фанете тогоз!“ *ще да е било изречено* в Ловеч след 16 часа този ден, когато предателят вече се е убедил, че Левски върви към Къкрина и ще преспи там (www.168chasa.bg/article/1681230)

Търсенето в интернет не доведе до извличане на примери от типа *ще да беше + минало страдателно причастие*. У други автори също не е представен, макар че езиковото съзнание не го отхвърля, напр. *От всички нас явно само той ще да беше наказан тогава*. Интересен е въпросът каква друга глаголна форма (със или без други лексикални показатели) би могла да бъде употребена на мястото на презумптивната форма, като се запази семантиката. Хипотезата, че това е умозаключителна форма – (*най-вероятно*) *е бил наказан*, изисква по-широко теоретично и практическо проучване, което обаче изисква самостоятелно проучване.

4. ОБОБЩЕНИЕ

Това изследване има за своя първа задача да съпостави съществуващи виждания за парадигмата на презумптива в съвременния български език. Мненията служат за основа, върху която се опира реализираната втората задача – представяне на един модел на парадигмата на българския презумптив, който условно може да се нарече максимален. Този работен термин се използва, за да насочи вниманието към факта, че преобладаващата част от формите в предлаганата парадигма са засвидетелствани в различни изследвания, могат да бъдат открити в корпуси и бази данни, а нискочестотните форми се сочат от отделни автори и са приемливи за българското езиково съзнание. Значителната формална сложност, т.е. високата степен на композираност, а и специфичната семантична натовареност – изразяване на ве-

роятностно съждане, определят и невисоката честота на презумптивните форми. Събраната база данни и коментиранияте в част 3.2. примери показват различия в честотата на отделните презумптивни форми, която намалява с увеличаване на степента на композираност и натовареността с други граматически значения (напр. по залог, лице, число). Наличието на съвпадащи форми от два типа – бипартиципанти и бидетерминанти, поражда както трудности при описанието на парадигмата и употребите, така и различия във вижданията на изследователите.

В резултат на изпълнение на поставените задачи бяха разграничени два вида презумптивни форми поради значимостта на признака *свидетелственост* в плана на миналото. Несвидетелските и свидетелските презумптивни форми се различават на формално равнище по начина на образуването си.

Представянето на един модел на парадигмата на презумптивна в актив и пасив е теоретично построение, което се базира на засвидетелствани употреби, но в същото време изисква да бъде верифицирана появата на отделните форми в различни сфери на общуването. Основната цел в настоящата работа е ограничена до извличане на употреби от съвременната интернет комуникация (блогове, форуми, онлайн публикации и коментари след тях, чатове в социални мрежи), т.е. в източници извън художествените текстове и монографични исторически трудове.

Коментиранияте примери от базата данни доказват, че презумптивът е реално съществуваща категория в съвременния български език. Нейната парадигма поставя обаче значими въпроси пред изследователите, напр. начин на формообразуване, съвпадение на презумптивния аорист и презумптивния перфект и свързаните с това спорни твърдения, че най-често употребяван е перфектът, наличие на омоними от типа на бипартиципанти и бидетерминанти и др. Може би от най-голяма значимост е въпросът за разграничаването на несвидетелска и свидетелска парадигма в плана на миналото. Въпреки че не е проведено статистическо изследване, търсенето в интернет сочи, че свидетелската парадигма е значително по-слабо представена, като има и нерегистрирани в интернет форми. Относително по-чести са свидетелските форми от типа *ще да беше*, т.е. презумптивни форми с омонимия на имперфект и аорист на глагола *съм*.

Несъмнено степента на засвидетелстваност на формите насочва към въпросите за стабилността на парадигмата, за достигнатия етап в процеса на граматикализацията на категорията презумптив в българския език. Търсенето на по-точни критерии за степента на граматикализация е задача на предстоящо самостоятелно изследване. В плановете за разгръщане на проблематиката, свързана с презумптивна в българския език, влизат и въпросите за интрапарадигматичното взаимодействие с другите гла-

голни категории (лице, число, вид, залог), за отношението между конклузива и презумптивна и съвместната им употреба в разнообразни текстове, за употребата на презумптивните форми в други сфери на общуване и различни видове дискурс, напр. исторически съчинения, художествени текстове и пр. Не на последно място интересен е и въпросът за честотата на презумптивна в различни корпуси, при това в различни по време периоди.³

БИБЛИОГРАФИЯ

- Aleksova 2016:** Aleksova, Krasimira. "The Conclusive and its Uses in the Contemporary Bulgarian Language." *E-magazine LiterNet*, 07.10.2016, no 10 (203) (2016). <http://litenet.bg/publish7/kaleksova/konkluzivyt.htm>. [In Bulgarian: Алексова, Красимира. „Конклузивът и неговите употреби в съвременния български език.“ *Електронно списание LiterNet*, 07.10.2016, № 10 (203). <http://litenet.bg/publish7/kaleksova/konkluzivyt.htm>.]
- Andreychin 1944:** Andreychin, Lyubomir. *Basic Bulgarian Grammar*. Sofia: Hemus, 1944. [In Bulgarian: Андрейчин, Любомир. *Основна българска граматика*. София: Хемус, 1944.]
- Decles & Guentcheva 2001:** Declès, Jean-Pierre & Zlatka Guentchéva. „La notion d'abduction et le verbe *devoir* 'épistémique'“ In Dendale, Patric, Johan van der Auwera, eds. *Cahiers Chronos 8. Les verbes modaux*. Amsterdam – Atlanta, GA: Rodopi, 2001, 103–122.
- Gerdzhikov 1977:** Gerdzhikov, Georgi. "One Specific Verb Category in the Contemporary Bulgarian Language (The category of *engagement of the speaker with the action utterance*).“ In *Yearbook of Sofia University, Faculty of Slavic Studies*. Vol. 69, 2, 1977, 5–68. [In Bulgarian: Герджиков, Георги. „Една специфична глаголна категория в съвременния български език (Категорията „ангажираност на говорещия с изказването на действието“).“ В: *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии*, т. 69, 2, 1977, 5–68.]
- Gerdzhikov 1984:** Gerdzhikov, Georgi. *Renarration of the Verb Action in Bulgarian*. Sofia: Science and Art, 1984. [In Bulgarian: Герджиков, Георги. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София: Наука и изкуство, 1984.]
- Kutsarov 1994:** Kutsarov, Ivan. *One Exotic Mood of Bulgarian Verb*. Sofia University Press, 1994. [In Bulgarian: Куцаров, Иван. *Едно екзотично наклонение на българския глагол*. София: УИ Св. Климент Охридски, 1994.]

3 Вж. по този въпрос Алексова, Красимира & Елена Иванова. „Следходност и предположение като граматикализирани значения на частицата *ще* в българския език.“ В: *XXIII Державинские чтения: современные и исторические проблемы болгаристики и славистики: материалы XLVII Международной филологической конференции, 19-28 марта 2018 г., Санкт-Петербургский государственной университет, Филологический факультет*. Санкт-Петербург: ВВМ, 2018 (под печат).

- Marovska 2013:** Marovska, Vera. *Reference and Referring in the World of the Language*. Plovdiv University Press, 2013. [In Bulgarian: Маровска, Вера. *Референция и реферирание в света на езика*. Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, 2013.]
- Maslov 1981:** Maslov, Yuriy. *Grammar of Bulgarian Language*. Moscow: Vyschaya Shkola, 1981. [In Russian: Маслов, Юрий. *Грамматика болгарского языка*. Москва: Высшая школа, 1981.]
- Nitsolova 2008:** Nitsolova, Ruselina. *Bulgarian Grammar. Morphology*. Sofia University Press, 2008. [In Bulgarian: Ницолова, Руселина. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2008.]
- Pashov 1999:** Pashov, Petar. *Bulgarian Grammar*. Sofia: Hermes, 1999. [In Bulgarian: Пашов, Петър. *Българска граматика*. София: ИК Хермес, 1999.]
- Plungian 2003:** Plungian, Vladimir. *General Morphology: Introduction*. 2nd edition. Moscow: Editorial URSS, 2003. [In Russian: Плунгян, Владимир. *Общая морфология: Введение в проблематику*. Изд. 2-е, исправленное. Москва: Едиториал УРСС, 2003.]
- Tarpomanova 2017:** Tarpomanova, Ekaterina. "Lexical, Grammatical and Syntactic Means for Expressing Presumption in Bulgarian." In Tarpomanova, Ekaterina & Krasimira Aleksova, eds. *Domination and adaptation. Proceedings of the International Conference of the Faculty of Slavic Studies, 24-25 April 2017*. Vol. II. *Linguistics*, 51-58. Sofia: Faculty of Slavic Studies, University of Sofia St. Kliment Ohridski, 2017. [In Bulgarian: Търпоманова, Екатерина. „Лексикални, граматични и синтактични средства за изразяване на предположение в българския език.“ В: Търпоманова, Екатерина & Красимира Алексова, съст. *Надмощие и приспособяване. Сборник доклади от Международната научна конференция на Факултета по славянски филологии, 24-25 април 2017 г. Т. 2. Езиковедски четения*, 51-58. София: Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, 2017.]